

Profesor  
dr VOJIN DIMITRIJEVIĆ

## „Specijalni rat“ — terminologija i suština

### I

Ima li termin »specijalni rat« naučnu vrednost? Na ovo pitanje nije važno odgovoriti samo iz akademskih razloga, da bi se — kako se ponekad misli — zadovoljila profesorska strast za definisanjem i razgraničavanjem. Ispravna terminologija ima, pored ostalih, dve važne svrhe. Jedna od njih je što dobro stvaranje pojmova (konceptualizacija) omogućava dalji napredak nauke, a to je naročito važno za mlade naučne discipline, npr. međunarodni odnosi. Pokazalo se da se bez usavršavanja pojmovne aparature ne može dobro misliti niti sporazumevati s drugim naučnim radnicima — a to je sporazumevanje važno jer samo ono omogućava korisnu kritiku i proveravanje naučnih rezultata. Drugi razlog za dobru terminologiju je u potrebi za jasnom komunikacijom između specijalista i ostalih zainteresovanih ljudi, pa i prosečnog čoveka. U vezi sa pojavom koju označavamo kao »specijalni rat« ta vrsta sporazumevanja je bitna jer je reč o političkoj pojavi koja se tiče vitalnih interesa zajednice. Otuda se prilikom stvaranja termina ne može biti brzoplet i samovoljan pa pretpostavljati da će svi ljudi kojima se obraćamo odmah znati i našu definiciju termina: ako on mnogo odudara od uobičajenog značenja reči koje ga sačinjavaju biće shvaćen drukčije, bliže tom »normalnom« značenju. Niko posle toga nema pravo da se žali kako su ga pogrešno razumeli.

Izgleda da je »specijalni rat« jedan od termina za koji svi koji ga upotrebljavaju misle da ga razumeju, ali ga shvataju različito ili

bar ne mogu da se slože koje su pojave njime obuhvaćene. Da bismo to pokazali, proverimo prvo leksičko značenje upotrebljenih reči, kako u samom terminu, tako i u ponuđenim definicijama.

Pre svega, izraz »specijalni rat« predstavlja negativno određenje. »Specijalni« znači »posebni« i — kada se zanemari izvesno magijsko značenje koje neki pridaju stranim rečima — samim terminom se kaže da je to posebna vrsta rata, njegova podvrsta. Termin, međutim, ni u najopštijem smislu ne nagoveštava kakva je to podvrsta. Izrazi kao što su »građanski rat«, »lokalni rat«, »totalni rat« i mnogi drugi slični bolji su zato što, iako nisu potpuno objašnjivi samim sobom — svakome daju da nasluti kakvo je osnovno obeležje te posebne vrste rata. Ako su dozvoljena sasvim prozaična poređenja iz svakodnevnog života, bilo bi to kao kada bi se za neku vrstu stola posebnih svojstava i namene reklo da je »specijalni sto«, a ne, kako se to obično čini, »pisaći sto«, »operacioni sto«, »montažni sto« itd. Reč »specijalni« trebalo bi, znači, zameniti pozitivnim određenjem, rečju koja označava osnovnu karakteristiku.

Objašnjenje se dalje komplikuje u nekim postojećim definicijama. Tako se, na primer, u jednoj od njih kaže da »specijalni rat« obuhvata i »nekonvencionalna dejstva«.<sup>1</sup> Mada autor te definicije izrazu »nekonvencionalan« pridaje značenje »nelegalan«, on, u stvari, znači »neuobičajen«. Bez obzira na to, i »nelegalan« i »neuobičajen« su, opet, negativna određenja. Ona saopštavaju kakvo dejstvo *nije*, a ne kakvo ono jeste. Na taj način definicija postaje dvostruko odrečna: specijalni rat nije običan rat jer ne obuhvata uobičajena ratna dejstva. Takvih dejstava ima mnogo i očigledno je da sva ona nisu deo specijalnog rata. Prema jugoslovenskom tumačenju pravila ratnog prava, upotreba nuklearnog oružja nije dozvoljena; ona svakako nije ni uobičajena. Znači li to da bi i napad najrazornijim oružjem kojim raspolažu oružane snage pojedinih zemalja bio i specijalni rat? Šta onda ostaje ratu bez posebnih kvalifikacija?

Čini nam se da je dovoljno da zaključimo da termin »specijalni rat« nije srećno izabran, a da je još manje uspelo svako njegovo definisanje uz pomoć negativnih određenja. Kako je do toga došlo, manje-više je jasno: jedna na brzinu stvorena oznaka, koja je služila za interne potrebe uskog kruga ljudi u oružanim snagama nekih sila koje su zamislile i sprovodile neke konkretne »specijalne« operacije preuzeta je kao opšti naučni termin. U međunarodnoj termi-

---

<sup>1</sup> Dušan Vilić: *Aktuelni aspekti specijalnog rata protiv SFRJ*, Politička uprava SSNO, Beograd, 1977, str. 10.

nologiji ovaj izraz ne postoji. To samo po sebi treba da bude opomena: za nas je ona važna i zato što nam je stalo da nesvrstane zemlje sarađuju u otklanjanju opasnosti od »specijalnog rata«. Kako ostvariti tu saradnju kada nema zajedničkog pojma?

Zanimljivo je šta se dogodilo prilikom preuzimanja tog pojma. Oni koji su, u oružanim snagama SAD, skovali privremenu oznaku »specijalni rat« zamislili su je kao eufemizam, koji treba da »pristojno« predstavi akcije koje nisu bile ni zakonite ni moralne (npr. u Vijetnamu). U nas je to, međutim, postao pejorativ, oznaka lošeg, mada očigledno obuhvata i formalno pravno dozvoljene radnje.

## II

Mnogo je teže rešiti suštinsko terminološko pitanje. Koje su to pojave, koji su oblici ratovanja koje treba izdvojiti i posebne označiti? Ovo se pitanje može postaviti pozitivistički i onda tragati za saglasnošću između onih koji koriste izraz »specijalni rat«. Bolje je, međutim, poneti se kritički i zapitati se kako je nastala potreba da se jedan skup dejstava izdvoji kao posebna vrsta rata.

*primada*  
Ako pokušamo da naznačimo odgovor na ovo drugo pitanje, verovatno ćemo se složiti da se suština »specijalnog rata« nalazi blizu onoga što se nagoveštava rečima »posredno prilaženje« ili »surrogat rata« (Surrogate warfare). Misli se, u stvari, na to da su različite praktične, moralne, pravne i druge prepreke koje u najnovije vreme onemogućavaju ili otežavaju otvorenu primenu međunarodnog nasilja putem redovne oružane sile dovele dotle da se prinuda koristi tako da ne pređe izvestan prag, a sve iznad moglo bi se označati kao agresija i rat, a da ipak ima izgleda da postigne one učinke koji su se postizali ratom u klasičnom smislu.

Izlišno je, naročito na ovakvom skupu, ponavljati da je cilj rata u tome da se protivnik toliko oslabi kako bi mu se mogla nametnuti sopstvena volja. U tom smislu treba shvatiti Bofrovu napomenu da je ishod svakog rata psihološki.<sup>2</sup> Rat je uspešan ako je protivnik izmenio svoje prvobitno stanovište da po svaku cenu odbrani ili osvoji neko dobro. Ova promena stava može se postići različitim sredstvima, od kojih sva ne spadaju u rat. Za rat je karakteristična prinuda, tj. kršenje protivnikove volje, neobaziranje na njegovu volju, a ne samo uticanje na nju.<sup>3</sup> Ako se to nema u vidu, preti opas-

<sup>2</sup> A. Bofr: *Uvod u strategiju*, VIZ, Beograd 1968, str. 83.

<sup>3</sup> Vidi V. Dimitrijević — R. Stojanović: *Međunarodni odnosi*, »Nolit«, Beograd 1979, str. 293 i dalje.



nost da se pojam rata proširi do neprepoznatljivosti. Celokupna spoljna politika država, u suštini se sastoji u nastojanju da se utiče na volju onih s kojima se dolazi u dodir, odnosno onih koji donose odluke u ime drugih subjekata ili ih uslovljavaju. U doba mira ovakva nastojanja vezuju se za ubeđivanje, obećanja, nagrade, kazne i slična sredstva. Čak i pretnje, koje nisu vezane za oružanu silu ili upotrebu oružanih snaga, nisu nespojive s mirom (npr. pretnja otkazivanjem ugovora koje je dozvoljeno otkazati, uskraćivanjem pomoći, odbijanjem podrške na međunarodnim skupovima itd.). Pretanja može biti instrument politike sile, ali istovremeno ne znači i rat.

To bi bilo sasvim jasno kada bi prelaz između rata i onoga što nije rat (mir) bio sasvim odsečen. Na žalost, to nije slučaj. Otkad je rat zabranjen, čini se sve da se on ne najavi, pa se tako mnoge masovne vojne operacije zadržavaju na nivou oružane intervencije. S druge strane, rat nikada nije ni bio *samo* upotreba prinude, nego i upotreba drugih sredstava. Drugim rečima, u ratu se ne »ratuje« samo u užem smislu fizičke destrukcije nego se istovremeno, radi postizanja pomenutog psihološkog cilja, koriste propagandna, ekonomska i mnoga druga sredstva. Čak i za pravnika, rat je pribegavanje svim spoljnopolitičkim sredstvima, osim onih koja su izričito zabranjena pravom oružanih sukoba. Iz ovoga, za našu temu proizilazi sledeća dilema: znači li to da svaki rat prati i »specijalni rat«, kao istovremena pojava ili treba reći da ta druga sredstva, ako se istovremeno ne koristi prinuda, nisu dovoljna da bi govorilo o ratu. Ako ostajemo pri reči »rat«, drugi odgovor je tačniji, ako smatramo da može biti »specijalnog rata« bez prinude, onda moramo da se pomirimo s tim da govorimo o ratu u sasvim prenesenom smislu kakav je, recimo, »petrolejski rat«, »rat cenama« ili Karadžićev »rat za srpski jezik i pravopis«. To može biti dobro za novinarsku živost, ali za nauku nije. Onda bi u sintagmi »specijalni rat« bila neumesna ne samo reč »specijalni« nego i reč »rat«.

Insistirajući na prinudi kao svojstvu specijalnog rata, treba da imamo na umu jednu okolnost koja olakšava i komplikuje. Kako je to pokazao Z. Isaković, prinuda u širem smislu ne podrazumeva samo fizičko primoravanje, već i svako modifikovanje volje drugog subjekta protivno njegovom racionalnom prosuđivanju, uključujući i ono koje subjektu ostavlja utisak da je samostalno zauzeo stav.<sup>4</sup> Ovakvo se uticanje naziva i »manipulacijom«. Kada se ovo ima u vidu, teo-

<sup>4</sup> Z. Isaković: *Strategija posrednog nastupanja*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Beogradu, 1981, str. 261.

rijski je moguće proširiti pojam rata da odgovori stvarnosti. Međutim, praktična primena ove distinkcije iziskuje izuzetan oprez, jer može da se završi na nedemokratskom stanovištu kako su mase »običnih ljudi« zavedene i izmanipulisane, dok neka prosvećena manjina zadržava pravo da prosuđuje koji je stav autentičan i autohton a koji unesen u glave ljudi iz inostranstva.

### III

Drugo važno što treba imati u vidu prilikom razmatranja svih sredstava spoljne politike, kako onih vezanih za rat tako i onih koja opstoje bez njega, jeste njihov cilj. Pri tom ne mislimo na »dobar« ili na »loš« cilj, koji bi oplemenio ili ukaljao sredstva (jer, kao što ćemo videti, ova je klasifikacija nesigurna i prete opasnošću da se završi pravdanjem svih sredstava uzvišenim ciljem), već na stav prema partneru i protivniku, prema drugoj državi. Sva ova sredstva mogu se upotrebiti bez želje da se drugi subjekt ukine ili bitno izmeni ili, naprotiv, glavni cilj može biti uništavanje ili temeljiti preobražaj druge države, uključujući tu i osnovne osobine njenog društveno-ekonomskog i političkog sistema. Karakteristika ranijih ratova bila je težnja da se od neizmenjenog protivnika dobiju traženi ustupci. Smatra se da su u revolucionarnim periodima, kakvo je i sadašnje razdoblje, sve češći ratovi u kojima protivnici teže ili apsolutnom pokoravanju ili totalnoj izmeni poražene strane.

U drugom svetskom ratu sile osovine su htele negiranje većine svojih protivnika, njihovo ukidanje ili uklapanje u »novi poredak«. S druge strane, antihitlerovska koalicija se uverila da je jedini ishod rata s Nemačkom bezuslovna kapitulacija, koja bi omogućila potpunu izmenu, tj. »denacifikaciju« te zemlje. Posle 1945. godine ovakvu prirodu dobijaju ratovi i mogući ratovi između pripadnika blokova, gde to naročito uslovljavaju ideološke razlike. Ovakav karakter upotrebe sile postoji i u drugim odnosima: među socijalističkim zemljama može postojati želja da se prinudom eliminiše vlada koja se oglašava za »revizionističku«, kao što je to bilo prilikom vijetnamskog upada u Kampučiju 1977. godine. Takođe, između nesvrstanih zemalja javljaju se iste tendencije: proklamovani cilj iranskog rukovodstva u odnosu na Irak nije ništa drugo nego obaranje i »kažnjavanje« postojeće iračke vlade i zamenjivanje vladom koja bi bila »islamska« onako kako se to shvata u Teheranu. Odgovorivši na napade i provokacije ugandskih oružanih snaga Tanzanija je povelu oružanu akciju s ciljem da svrgne predsednika Idi Amina.



Da se ne bi stekao utisak da su svi savremeni ratovi ovakve prirode, treba navesti i suprotne primere. U sukobu s Indijom, Kina nije imala nameru da dira u njeno ustavno uređenje, čak ni u sastav postojeće vlade. Indija je svojevremeno preduzela oružanu akciju protiv Portugala, čiji je jedini cilj bio oslobođenje portugalskih enklava na indijskoj teritoriji. Rat između Argentine i Velike Britanije oko Foklandskih ostrva nije, isto tako, imao nikakve dalekosežne pretenzije ni sa koje strane. Iako je britanska propaganda u toku sukoba naglašavala nedemokratski i diktatorski karakter argentinskog režima, ona nije težila njegovoj izmeni, tim pre što joj do sukoba ove osobine argentinske vojne hunte nisu nimalo smetale.

I primena sredstava koja nisu ratna može imati za cilj obaranje vlade ili temeljitu izmenu ustavnog i društveno-političkog poretka. Ako uzmemo za primer propagandu jedne zemlje u drugoj, ona se može kretati od želje da se projektuje povoljna slika o sebi uz podršku lokalnoj prijateljskoj vladi (npr. propaganda SAD u Južnoj Koreji) pa do želje da se propagandna sredstva iskoriste kako bi se stanovništvo druge zemlje navelo na neposlušnost, sabotazu i prevrat.

Prema tome, sva spoljnopolitička sredstva prema cilju upotrebe možemo da podelimo na subverzivna i ona koja to nisu. Nesubverzivna sredstva ne spadaju u domen pojave koja se označava kao »specijalni rat«. Po rečima N. Ljubičića, »svrha specijalnog rata je u stvaranju nestabilnosti i razaranju poretka u jednoj zemlji«. <sup>5</sup> U nekim definicijama smatra se dovoljnim ako se kaže da je sredstvo usmereno »protiv« neke zemlje. <sup>6</sup> Međutim, predlog »protiv« isuviše je širok: on može značiti i srazmerno bezazlenu upravljenost protiv nekog interesa i napad najžešćim sredstvima. Na taj način pojam »specijalnog rata« postaje rastegnut s obe strane. On počinje da obuhvata i grublja sredstva, kao što su agresija i rat (jer i oni su »protiv« neke zemlje), ali i svakodnevne pojave koje mogu štetiti interesima neke države, npr. neka carinska ograničenja, glasanje u Ujedinjenim nacijama ili reklamna kampanja kako bi se privukli turisti koji odlaze u drugu zemlju. <sup>7</sup>

<sup>5</sup> N. Ljubičić: *Opštenarodna odbrana — strategija mira*, VIZ, Beograd, 1976, str. 188.

<sup>6</sup> D. Miljanić, R. Radinović i dr.: *Opštenarodna odbrana i društvena samozastita SFRJ*, I, »Zavod za udžbenike i nastavna sredstva«, Beograd 1979, str. 120.

<sup>7</sup> Bolje je rešenje nađeno u Vojnoj enciklopediji, gde se reč »protiv« dopunjuje ciljem: »radi nametanja hegemonije, mešanja u postojeće političke, ekonomske i društvene odnose...«. Na žalost, umesto da tu stane, definicija ide dalje: »...ostvarenja određenih ciljeva i interesa«. Kako nema neodređenije reči od prideva »određen«, pojam »specijalnog rata« opet postaje vrlo širok, obuhvatajući sve ono što se može protumačiti da je »protiv« neke države ili nacionalnooslobodilačkog ili revolucionarnog pokreta. *Vojna enciklopedija*, VIZ, Beograd 1975, IX, str. 7—8.

Zahtev da dejstva koja spadaju u »specijalni rat« budu subverzivna može se izraziti i time što se kao njihov cilj postavlja uspostavljanje političke dominacije.<sup>8</sup> Mada, teorijski, može biti subverzije bez tog ambicioznog cilja, u današnjoj praksi oni su po pravilu zajedno, s tim što treba naglasiti da, pored uspostavljanja, cilj može biti i održavanje dominacije, čak i kada se uklanjaju »bliski prijatelji« na vlasti (ubistvo Rafaela Truhilja u Dominikanskoj Republici ili Ngo Din Dijema u nekadašnjem Južnom Vijetnamu).

#### IV

Izraz »posredno nastupanje« sugerise još jednu osobinu »specijalnog rata«. Reč je o onoj vrsti indirektnosti koja se postiže korišćenjem drugih subjekata kao izvođača akcija; one se onda, bar formalno, ne mogu pripisati državi koja je stvarni autor takvog dejstva. Cilj je, naravno, da se stvarni inicijator prikrije kako ne bi trpeo moralnu i političku štetu, pa i snosio pravnu odgovornost za akciju. Na to upućuje i naziv koji operacije ove vrste dobijaju u internom žargonu nekih obavještajnih službi (npr. *covert operations* u slučaju CIA). Ili, kako to kaže N. Ljubičić: »Specijalni rat je prikriveni oblik agresije«.<sup>9</sup>

Ovakvi se posrednici u međunarodnim odnosima nalaze i za delatnosti koje nisu nasilne i subverzivne. Poznato je, na primer, da je propaganda uspešnija i uverljivija kada je, umesto organa države propagatora, obavlja neko ko za nju nije formalno vezan i ima privid nepristrasnosti ili zainteresovanosti za opšte dobro. U sadašnjem trenutku mnoge međunarodne nevladine organizacije trpe jak pritisak velikih sila da bi postale njihovo oruđe i da bi, umesto njih, iznosile i propagirale zamisli koje njima najviše odgovaraju, pa čak i vodile međunarodne kampanje, od razoružanja do ljudskih prava, čiji se troškovi posredno podmiruju iz odgovarajućih budžeta. Za našu temu su, međutim, važniji oni posrednici koji preuzimaju na sebe subverzivne akte nasilja koji ne bi bili u skladu s održavanjem normalnih diplomatskih odnosa između država ili bi upadljivo oudarali od proklamovane miroljubive politike države koja kontroliše i inspiriše ovakve izvršioce.

Sa stanovišta napadnute zemlje, ovi posrednici mogu biti strani i unutrašnji. Među prve spadaju treće države i međunarodni subjekti, a među druge unutrašnji subjekti, delovi društva napadnute države.

<sup>8</sup> Vidi Z. Isaković: *Isto*, str. 262.

<sup>9</sup> N. Ljubičić: *Isto*, str. 187.



Ako za primer uzmemo terorizam, jasno je da izvršioci mnogih terorističkih napada deluju po nalogima vlada čije su veze s njima brižljivo sakrivene, dok oni sami izgledaju kao pripadnici međunarodnih i unutrašnjih grupa sa specijalnim političkim programom.<sup>10</sup> Treba kazati da se mogu pojaviti i lažni posrednici: kada strana država ne može da regrutuje nijednog vrednog saradnika u napadnutoj zemlji, ona sopstvene agente predstavlja kao pripadnike lokalne zajednice. Uz terorističke akcije, ovo je naročito upadljivo kod subverzivne propagande radio-talasima, gde se strane radio-stanice predstavljaju kao domaći »glasovi ilegalnih oslobodilačkih pokreta«.

Ovo obeležje »specijalnog rata« ostaje vrlo važno i pored toga što u praktičnom zaključivanju dovodi do velikih teškoća i zloupotreba. Objektivnan posmatrač se tu nalazi često u dilemi između naivnosti i paranoične sumnjičavosti, između toga da veruje prividu ili da u svakoj pojavi vidi stranu i međunarodnu »zaveru«. U tom pogledu treba biti osetljiv i za nijanse. Postoje sasvim autohtoni pokreti i grupe, koji mogu preduzimati nasilne subverzivne akcije. Dalje, takvi pokreti mogu tražiti podršku inostranih faktora i, obrnuto, ovi činioци mogu nastojati da im se nametnu ili da ih iskoriste — odnos koji se uspostavi može biti manje ili više iskren, zavisno od toga da li je reč o privremenom savezništvu ili dubljim afinitetima. Pokret može biti u potpunosti strana kreacija, ali se on vremenom može bar delimično osamostaliti. Konačno, strani činilac može biti toliko dominantan da između stvarnog i lažnog posrednika nema nikakve razlike.

U želji da se sačuvaju krajnosti, koje su štetne kako za istinu tako i za preduzimanje odgovarajućih protivmera (jer, i za odbrambenu delatnost osnovna je tačna dijagnoza, ma kako neprijatno zvučala), analizator ovih pojava mora da vodi računa o nekim osnovnim istinama. Jedna od njih tiče se njega samoga: čovek teži da poveruje onome u šta voli da veruje i stoga će u spornim slučajevima argumente i dokaze zamenjivati sopstvenim sklonostima i predrasudama, koje često dovode do podele na »dobre« i »zle« države, podele koja je u stvarnosti i u svakom konkretnom slučaju krajnje relativna. Drugo, savremeni svet je u toj meri povezan i međuzavisan da je cirkulacija ideja, stavova i oblika ponašanja neminovna — postojanje jedne takve ideje ne može se uvek objasniti voljom i svesnom delatnošću stranih faktora. Interesantno je, na primer, da su hipi pokret gonili ili bar osuđivali u *svim* sredinama u kojima se pojavio i da se *svuda* govorilo o njemu kao o pojavi kojom se podražavaju strani loši

<sup>10</sup> Vidi V. Dimitrijević: *Terorizam*, »Radnička štampa«, Beograd 1982, str. 222 i dalje.



uzori, pa se neretko mislilo da je reč o perfidnom podrivanju sopstvenog društva. Dalje, verovati da strani činioci u nekoj sredini mogu da izazovu značajna pa čak i masovna idejna kretanja a da za to ne postoje nikakvi preduslovi u određenom društvu značilo bi, u stvari, potcenjivati to društvo i ljude koji ga čine, ne verovati u demokratiju i svest građana a pri tom precenjivati moć i umešnost odgovarajućih stranih službi. Ako ideje većine stanovništva postanu suspektne, onda manjina uzima sebi za pravo da procenjuje razum, svest i patriotizam većine, što može da se završi, i u nekim zemljama se na žalost završava, apsurdnim zaključkom da veći deo stanovništva, da milioni ljudi predstavljaju »agente inostranstva«. Time smo naznačili i poznato iskustvo kako svi otuđeni i tlačiteljski režimi hoće *sve* svoje protivnike da optuže da rade po nalogima stranog neprijatelja. Istina je, takođe, da posrednik nastoji da što efikasnije zametne trag i da prividna veza s jednim stranim faktorom treba da odvuče pažnju od stvarne veze s drugim. Otuda je pogrešno misliti da između nalogodavaca i izvršilaca uvek moraju da postoje i idejne sličnosti — ako je strana vlada zainteresovana za uništavanje jedne zajednice izabraće za saradnike sve one koji u tome najbolje mogu da joj posluže.

Greškama ove vrste može da se stane na put ako se ozbiljno, kao deo definicije, uzme napomena da dejstva u »specijalnom ratu« moraju biti »organizovana i koordinirana«. <sup>11</sup> I to je, međutim, u praksi teško proveravati.

*u. organizovana odeljenja*  
V

Izgleda nam da smo ustanovili tri najvažnija obeležja pojave kojom se bavimo. To su, da ponovimo, korišćenje prinude, subverzivni cilj i prikrivenost putem stvarnih i prividnih posrednika.

Pre no što se vratimo terminološkim pitanjima, ispitajmo još neke karakteristike koje se predlažu kao deo definicije »specijalnog rata«.

Prva od njih je vrednosna i tiče se osobina napadača i napadnutoga. Prema jednoj definiciji, o »specijalnom ratu« se može govoriti kada ga preduzimaju »reakcionarne snage« protiv »miroljubivih i progresivnih društvenih političkih sistema... i revolucionarnih pokreta«. <sup>12</sup> Ova bi se oznaka mogla prihvatiti kada toliko ne bi dugo-

<sup>11</sup> *Vojna enciklopedija*, nav. mesto.

<sup>12</sup> D. Miljanić, R. Radinović i dr.: *Isto*, str. 120.

vala tekućoj političkoj terminologiji i kada bi imala izgleda da praktično bude primenjena. U mnogim konkretnim odnosima teško je utvrditi koja je strana manje ili više progresivna u smislu sklada s društvenim i istorijskim napretkom. Saudijska Arabija, kao polufeudalno društvo, bila bi, znači, slobodan plen svih buržoaskih država, jer je kapitalizam svakako progresivniji od feudalizma. Ako je jasno da su SAD u Vijetnamu imale reakcionarnu ulogu, pitanje je kako označiti već pomenutu likvidaciju Rafaela Truhilja koji nije bio progresivan ni po kakvim merilima, pa ni u poređenju sa SAD. Ili, na primer, kakva je bila uloga Vijetnama u odnosu na Demokratsku Kampučiju? Je li on postao reakcionarna snaga i da li je sve što se u doba Pol Pota događalo u Kampučiji bilo progresivno? Ovaj poslednji primer, kao i drugi sukobi između socijalističkih zemalja, pokazuju nam da nema ni apsolutno i većito miroljubivih društveno-političkih sistema, samih po sebi. Gestovi se mogu okvalifikovati, sami subjekti ne. Najopasnija posledica ovakvog određenja može da bude u tome što se subjektima koji se proglase naprednim unapred daje oprostaj za njihove postupke time što će se svemu što oni učine odreći svojstvo »specijalnog rata«.

Vrednosna određenja treba čuvati tamo gde su sasvim jasna. Ona se mogu vezivati za specijalni rat protiv naše zemlje. Konkretno, za Jugoslaviju je opasan svaki akt »specijalnog rata«, makar ga preduzimao neko ko sebe smatra, ili ga drugi smatraju, veoma »progresivnim«. U političkoj nauci sredstvo treba opisivati kao sredstvo, bez obzira ko se njime služi.

Slično je i nastojanje da se »specijalni rat« označi kao nepravedan.<sup>13</sup> I to je teško primenjivo merilo čim se napusti polje specifične vrste rata, koji nazivamo nacionalnooslobodilačkim. Ako prenebregnemo starinska religiozna merila i zadržimo samo ona koja su postavljali neki marksisti, a to je da je rat pravedan ako vodi progresu, naći ćemo se blizu apologije izvoza revolucije, koji su klasici marksizma energično odbacivali, i stići na neka ranija stanovišta, s kojima se E. Kardelj efektno obračunao još 1960. godine.<sup>14</sup> Pored toga, insistiranje na pravednosti često gubi iz vida dijalektiku rata kao dvostranog odnosa, gde svaka strana ratuje sa svog stanovišta pri čemu napadnuti ima po pravilu moralnu prednost i osećanje pravednosti. I ovde se treba zapitati, na konkretnim primerima: ko je

<sup>13</sup> Isto, str. 120.

<sup>14</sup> E. Kardelj: *Socijalizam i rat*, »Kultura«, Beograd 1960.



»pravedna« strana u iračko-iranskom ratu; ko u foklandskom; ko je bio pravedan u kinesko-vijetnamskom sukobu, ko u sovjetsko-finskom ratu?

Konačno, definicija specijalnog rata može se praviti nabravanjem, pri čemu, kao kod svakog nabrajanja, suštinsko merilo ostaje nejasno ili neizrečeno. Bez njega, nabrajanje nema smisla. Kada se, recimo, kaže da u specijalni rat spadaju »aktivnosti i dejstva na ideološkom, kulturnom, psihološko-propagandnom, diplomatsko-političkom, obaveštajno-subverzivnom, ekonomskom i vojnom planu«<sup>15</sup> ne misli se svakako na *sva* ta dejstva (izuzev subverzije, koja i nije dejstvo nego svrha), jer to su sve sredstva spoljne politike. Ne pomaže mnogo, kao što smo videli, ni tvrdnja da ta dejstva moraju biti upravljena »protiv« neke države itd. U definiciji treba iskazati osnovne distinkcije.

Zapitajmo se kakvo ime treba dati sredstvima i postupcima u međunarodnim odnosima koji smo ovako pokušali da označimo. Termin »specijalni rat« ima sve nedostatke na koje smo u početku ukazali. S druge strane, oseća se potreba da se posebno nazove jedna aktuelna pojava, jedno specifično sredstvo, čije smo glavne osobenosti naznačili. Kod nas se naziv »specijalni rat« uveliko odomaćio. Bilo bi to dovoljno kada bismo svi podrazumevali isto i kada bismo se ograničili da proučavamo samo takve postupke uperene protiv SFRJ. Izgleda, međutim, da to nismo postigli i da treba tragati za odgovarajućim terminom. On bi morao izričito da ukazuje na osnovna obeležja ovoga kompleksa i da ne dozvoli mešanje s drugim, već nazvanim pojavama. Ovaj bi skup trebalo da tome da svoj doprinos, jer se terminologija ne stvara naprečac, jednokratnom autoritativnom odlukom. Možda bi trebalo pokušati s izrazima kao što su »pri-tajena agresija« ili »posredna agresija«.

---

<sup>15</sup> D. Miljanić, R. Radinović i dr.: *Isto*, str. 120.